

Η αξιοποίηση των ΤΠΕ και της Δημιουργικής Γραφής για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας και την παραγωγή συνεχούς γραπτού λόγου. Πλαίσιο, εφαρμογή και διαπιστώσεις από την σχολική πράξη.

Νικολαΐδου Σοφία¹, Μαυρίδου Αλεξάνδρα², Ρουβάς Γεώργιος³

¹ Φιλολόγος, επιμορφώτρια ΤΠΕ, Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
plagona@otenet.gr

² Φιλολόγος, Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
alexandra.mauridou@gmail.com

³ Πληροφορικός
gsrouvas@yahoo.co.uk

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην ψηφιακή εποχή, οι διδάσκοντες καλούνται να κερδίσουν μια γενιά μαθητών, που είναι εξοικειωμένη με τη χρήση της τεχνολογίας, μια γενιά *multitasking*, που μπορεί να διεκπεραιώνει πολλές δραστηριότητες ταυτόχρονα, όσα και τα παράθυρα που έχει ανοιχτά στον υπολογιστή της. Η σχέση τους με τη γραφή συνδέεται με την τεχνολογία και κυρίως τη χρήση κοινωνικών μέσων δικτύωσης.

Η εισήγηση που ακολουθεί παρουσιάζει το παράδειγμα της αξιοποίησης των ΤΠΕ και της Δημιουργικής Γραφής για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας και την παραγωγή συνεχούς γραπτού λόγου στο πλαίσιο της εφαρμογής των Πιλοτικών Προγραμμάτων Σπουδών στο Γυμνάσιο και του Ομίλου Δημιουργικής Γραφής στο Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Οι ΤΠΕ και η Δημιουργική Γραφή αξιοποιούνται ως διδακτικά εργαλεία που αναδεικνύουν το μηχανισμό της συγγραφής ενός λογοτεχνικού κειμένου, ενισχύουν τη βιωματική πρόσληψή του, ευνοούν τον πειραματισμό με τις λέξεις και τις επάλληλες γραφές των μαθητικών κειμένων.

Κατά το σχολικό έτος 2013-14 στο πλαίσιο της διδασκαλίας των φιλολογικών μαθημάτων στο Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης δημιουργήθηκαν δικτυακοί τόποι, οι οποίοι λειτούργησαν ως χώροι συνάντησης και συνομιλίας μαθητικών κειμένων, ευνόησαν τις συζητήσεις των μαθητικών δοκιμών στην ολομέλεια, αλλά και τις επάλληλες γραφές τους. Η αξιοποίηση των ψηφιακών μέσων και της ψηφιακής αφήγησης για τη συγγραφή και τη δημοσίευση των μαθητικών δοκιμών κατέστησαν τους δικτυακούς αυτούς τόπους μια πλατφόρμα συνεργασίας ιδιαίτερα αποτελεσματικής, που ενίσχυσε τη διδασκαλία, αλλά και την αναγνωστική και συγγραφική πρακτική.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ΤΠΕ, Δημιουργική Γραφή, Λογοτεχνία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο υπολογιστής καταλαμβάνει σταδιακά κεντρική θέση ως μέσο επικοινωνίας σε κάθε πεδίο της καθημερινότητας (εργασία, ψυχαγωγία, ενημέρωση, επιστήμη, εκπαίδευση, τέχνη κ.τ.λ.), γεγονός που οδηγεί στην ανάδυση μιας «νέας επικοινωνιακής τάξης πραγμάτων» ('New Communicative Order') (Street, 2000). Η πολυτροπικότητα των κειμένων, η υπερκειμενικότητα και η δυνατότητα ανάκτησης πληροφοριών από τεράστιες βάσεις (γλωσσικών και πολυτροπικών) δεδομένων απαιτούν σύγχρονες και σύνθετες αναγνωστικές δεξιότητες. Δεν πρέπει να υποτιμούμε την διάδοση των ηλεκτρονικών βιβλίων (e-books), αλλά και των κινητών τηλεφώνων νέας γενιάς, μέσω των οποίων γίνεται πια εφικτό να είναι κανείς «συνέχεια συνδεδεμένος στο διαδίκτυο» ("always online", Baron, 2008). Η ευρεία διάδοση της ανάγνωσης στην οθόνη του υπολογιστή δεν αποτελεί απλώς μια διαφορετική συνήθεια, αλλά ένα σημαντικό νέο δεδομένο, το οποίο δεν μπορούν να αγνοήσουν ούτε τα σημερινά προγράμματα σπουδών για τη γλωσσική διδασκαλία ούτε και οι όποιες άλλες προτάσεις κατατίθενται (Κουτσογιάννης κ.α., 2011; Κουτσογιάννης, 2008).

Ειδικότερα, η χρήση των ΤΠΕ για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας δημιουργεί προσδοκίες για μια καινοτόμο, πιο συμμετοχική, θεσμική ανάγνωση των λογοτεχνικών κειμένων στη σχολική τάξη, οι οποίες τις πιο πολλές φορές, όπως διαπιστώθηκε, δεν εκπληρώνονται (Νικολαΐδου, 2008). Αυτό οφείλεται στη φυσική τάση των διδασκόντων να προσαρμόζουν τα εργαλεία της διδασκαλίας, ακόμα και αυτά που θεωρούνται σχετικώς πρωτοποριακά, σε ένα είδος «γραφειοκρατικής» (Σουλιώτης, 1995) προσέγγισης, η οποία τους είναι περισσότερο οικεία (Νικολαΐδου, 2008). Σε αυτό ίσως να συμβάλλει και η χαμηλή διείσδυση της τεχνολογίας στα ελληνικά σχολεία όλων των βαθμίδων (Balanskat, 2009), καθώς και η έλλειψη κατάρτισης στις ΤΠΕ και η αδυναμία παρακολούθησης των εξελίξεων εκ μέρους των διδασκόντων (Wastiau et al., 2013; Balanskat et al., 2006). Όμως οι ΤΠΕ μπορούν να αξιοποιηθούν για τη διδασκαλία του μαθήματος έτσι, ώστε να αναδειχθούν συστατικά χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού κειμένου, τα οποία συχνά παραγνωρίζονται ή, ακόμα χειρότερα, αφαλατώνονται, όταν εξετάζονται με στενά φιλολογικό τρόπο (Νικολαΐδου, 2008). Η παραγωγή γραπτού λόγου αντιμετωπίζεται ως αποκομμένη διαδικασία και όχι ως μέρος μιας κοινωνικής πρακτικής, στην οποία καλούνται τα παιδιά να συμμετέχουν. Μέσα από αυτήν προσδιορίζονται και οι βασικές αρχές κατασκευής ενός λογοτεχνικού κειμένου. Η τεράστια σημασία της κοινωνικής αυτής πρακτικής και η δυναμική της δεν είναι εύκολο να γίνει αντιληπτή με τη χρήση προκατασκευασμένων ερωτήσεων. Το πλαίσιο αυτό παραγωγής γραπτού λόγου είναι αρκετά δεσμευτικό. Δεν λαμβάνει υπόψη του π.χ. την αποσταθεροποίηση πολλών κειμενικών ειδών στις μέρες μας, την κειμενική πολυτροπικότητα κ.λπ. (Νικολαΐδου & Γιακουμάτου, 2002). Στρέφεται κυρίως στην κατασκευή περιβάλλοντος που υποστηρίζει αποκλειστικά τα παιδιά ως παραγωγούς γραπτού λόγου και όχι στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα δίνει ρόλους στους συμμαθητές, στο δάσκαλο κ.τ.λ. (Κουτσογιάννης κ.α., 2011; Νικολαΐδου & Γιακουμάτου, 2001).

Η χρήση των ΤΠΕ για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας θα μπορούσε, αντί να εκτρέπεται στην ανάκτηση πληροφοριών και στην ανασύσταση του περικειμενικού πλαισίου του έργου, να αξιοποιείται για τη δημιουργική γραφή, δηλαδή για την ερασιτεχνική ανάπτυξη του λογοτεχνικού κειμένου. Η αναγνωστική και διδακτική αυτή τακτική δεν έχει στόχο την κατασκευή υψηλής λογοτεχνίας ή τη μετατροπή των μαθητών σε συγγραφείς – κάθε άλλο. Τα μαθητικά κατασκευάσματα ασφαλώς θα υπολείπονται, σε σύγκριση με το λογοτεχνικό κείμενο ή το λογοτεχνικό ύφος, το οποίο αποτελεί τη συγγραφική αφορμή (Νικολαΐδου, 2008). Όμως η δημιουργική γραφή, ιδιαίτερα η δημιουργική γραφή που αξιοποιεί τον επεξεργαστή, συνεπώς οργανώνει τις πολλαπλές εκδοχές του κειμένου, αναδεικνύει τη ρευστότητά του, αποκαλύπτει με διαφάνεια τη συγγραφική διαδικασία και τη συγγραφική μηχανή και ευνοεί την αποστασιοποίηση του συγγραφέα από το κείμενό του μέσω της οθόνης, διδάσκει πολλά και σημαντικά πράγματα για τη λογοτεχνία, την κατασκευή και τη λειτουργία της, στους μαθητές (Νικολαΐδου, 2008). Εκτός από μέσο συγγραφής, ο υπολογιστής μπορεί να αξιοποιηθεί ως δόλωμα για την παραγωγή γραπτού λόγου. Καινοτόμες διαδικτυακές εφαρμογές, όπως το Animoto, το Storybird, εφαρμογές δημιουργίας κόμικς, όπως το Pixton και το Toondoo, μπορούν να αποδειχτούν εξαιρετικά χρήσιμα συγγραφικά εργαλεία στα χέρια του εκπαιδευτικού στην προσπάθειά του να ενθαρρύνει την παραγωγή λόγου, ακόμα και από τους πιο αμήχανους μαθητές.

Η δυνατότητα δημιουργίας ιστολογίου συγγραφής και ανάγνωσης, μπορεί, με την κατάλληλη καθοδήγηση και ενίσχυση από τον διδάσκοντα, να οδηγήσει στην ανάπτυξη εικονικής αναγνωστικής κοινότητας (Νικολαΐδου, 2008). Η δημιουργία μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας μάθησης προσαρμοσμένης στις ανάγκες μιας κοινότητας μαθητών μπορεί να προωθήσει ακόμα περισσότερο την μάθηση μέσα από την επικοινωνία και τη σύσφιξη των σχέσεων των μελών της (Passey & Higgins, 2011). Μεγάλο ζητούμενο είναι η δημιουργία αυθεντικών περιστάσεων επικοινωνίας, η αναζήτηση και ανεύρεση αυθεντικού γλωσσικού υλικού ποικίλου περιεχομένου, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί στην πρόσληψη και παραγωγή λόγου, καθώς και η παροχή πλήθους δυνατοτήτων για δημοσίευση του λόγου των παιδιών (Κουτσογιάννης κ.α., 2011). Με τον τρόπο αυτό, η συζήτηση των μαθητών για τη λογοτεχνία, δε γίνεται ευκαιριακά ή μόνο στο πλαίσιο του συγκεκριμένου μαθήματος, αλλά απλώνεται στο χώρο και στο χρόνο. Η δυνατότητα δημοσίευσης της αναγνωστικής αντίδρασης ή των συγγραφικών πονημάτων των μαθητών, τα οποία γράφονται στα χνάρια δοσμένων λογοτεχνικών έργων που λειτουργούν ως λογοτεχνικές μήτρες, χαρίζουν στα μαθητικά κείμενα επικοινωνιακό στόχο και επικοινωνιακή προοπτική. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι εκπαιδεύουν τους μαθητές και στους δύο ρόλους, αυτόν του συγγραφέα και αυτόν του αναγνώστη, εναλλάξ, προσφέροντας και στους δύο αυτούς ρόλους δημόσια έκφραση (Νικολαΐδου, 2008; 2013β; 2014).

ΤΠΕ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ. ΔΥΟ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΛΟΓΟΥ

Η δημιουργική γραφή επιδιώκει να διαμορφώσει υποψιασμένους αναγνώστες και να αναδείξει ικανούς συγγραφείς. Εύλογα, λοιπόν, στην εποχή της διαδικτυακής λογοτεχνίας, προσεγγίζει την τεχνολογία και την ενσωματώνει στις συγγραφικές και αναγνωστικές διεργασίες, τόσο ως εργαλείο διδασκαλίας, όσο και ως αναπόσπαστο κομμάτι της συγγραφικής τέχνης και τεχνικής. Το διαδίκτυο και τα πολυμέσα προσφέρουν πλήθος ιδεών και ποικιλία δραστηριοτήτων όσον αφορά στη δημιουργική γραφή, εφόσον αξιοποιηθούν σε συνδυασμό με τον κριτικό και ψηφιακό γραμματισμό. Η καθιέρωση του Web 2.0 και η εμφάνιση μιας νέας γενιάς εφαρμογών που παρέχονται πλέον μέσω του διαδικτύου, με έμφαση στη συνεργασία, οι πλατφόρμες ηλεκτρονικής μάθησης που εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες του Web 2.0 (Istance & Kools, 2013), η εξάπλωση του λογισμικού ανοικτού κώδικα που επιτρέπει την ελεύθερη πρόσβαση σε εξειδικευμένες εφαρμογές χωρίς κόστος, αλλά και η ύπαρξη των διαδραστικών πινάκων στις σχολικές μονάδες (Higgins et al., 2007) πολλαπλασιάζουν τα εργαλεία που διαθέτει ο εκπαιδευτικός, για να διαμορφώσει την μαθησιακή εμπειρία με έναν τρόπο που να είναι ελκυστικός και συνάμα πιο ωφέλιμος και αποδοτικός. Η εμφάνιση δωρεάν εκπαιδευτικών εργαλείων και εφαρμογών Web 2.0 προσφέρει στον εκπαιδευτικό την ευχέρεια να επιλέξει τι ταιριάζει στην διδακτική προσέγγιση του και στο γνωστικό αντικείμενο που πραγματεύεται. Η χρήση αυτών των εργαλείων φαίνεται να έχει θετικές επιπτώσεις στην συνολική απόδοση των μαθητών (Trucano, 2005), ενθαρρύνοντας ακόμα και τους μαθητές με χαμηλή αυτοεκτίμηση να μοιραστούν τις απόψεις και τις ιδέες τους με τους συμμαθητές τους (Underwood et al., 2009).

Η χαρτογράφηση των νέων (οθονικών) αναγνωστικών συνηθειών αποκαλύπτει στους μαθητές αναγνώστες και -γιατί όχι;- επίδοξους συγγραφείς νέες συγγραφικές στρατηγικές και αναγνωστικές πρακτικές. Η τριβή των μαθητευόμενων από τη μία με το τεχνικό και από την άλλη με το δημιουργικό/μυθοπλαστικό κομμάτι της γραφής συμπεριλαμβάνει πλέον και τα τεχνολογικά μέσα, τα οποία είναι διαθέσιμα. Η δημιουργική γραφή δεν μπορεί πια να περιστρέφεται μόνο γύρω από τη σύλληψη, δόμηση και συγγραφή μιας ιστορίας, αλλά εκ των πραγμάτων στοχεύει και στην αξιοποίηση των νέων τρόπων και μέσων αφήγησης. Από τη δημιουργική γραφή τύπου fan fiction ως τη συγγραφική πρακτική των συλλογικών μυθιστορημάτων της κυβερνολογοτεχνίας και τα blognovels, οι συγγραφικές στρατηγικές και οι αφηγηματικές τεχνικές ανανεώνονται και τίθενται σε νέο πλαίσιο.

Η δημιουργική γραφή εξοικειώνει τον μαθητή όχι μόνο με τις παραδοσιακές μορφές κειμενικότητας, αλλά και με νέα κειμενικά είδη που αναδιατάσσουν την έννοια της λογοτεχνίας, το ρόλο του συγγραφέα και του αναγνώστη, τις συγγραφικές και αναγνωστικές πρακτικές. Ο συνδυασμός ενδοκειμενικότητας και υπερκειμενικότητας ως απότοκο της ψηφιακής λογοτεχνίας και της διάδοσης των πολυτροπικών κειμένων εισάγει καινούρια δεδομένα στη συγγραφή και την πρόσληψη της λογοτεχνίας. Ένα νέο συγγραφικό και αναγνωστικό περιβάλλον διαμορφώνεται, το οποίο αναμορφώνει την οπτική και την προοπτική της δημιουργικής γραφής ως θεωρίας και πράξης.

Με την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη λογοτεχνία και τη διδασκαλία της, η γραφή καθίσταται μια δυναμική πολυτροπική διαδικασία. Οι μαθητευόμενοι στη δημιουργική γραφή δοκιμάζονται ως σχεδιαστές και όχι απλά ως κριτικοί αναγνώστες και παραγωγοί λογοτεχνικού λόγου. Οι ασκήσεις δημιουργικής γραφής επανασχεδιάζονται με βάση τις νέες αναγνωστικές συνήθειες, που επιβάλλουν τα ψηφιακά μέσα ανάγνωσης και τα χαρακτηριστικά μιας γενιάς που μεγαλώνει με αυτά. Η συστηματική ενασχόληση με τις πιο μικρές φόρμες στην εποχή μας συνδέεται με την οθονική ανάγνωση και σχετίζεται με μια στροφή από τα πολυσέλιδα γραμμικά λογοτεχνικά κείμενα σε πιο αιρετικές λογοτεχνικές συνθέσεις, οι οποίες συναιρούν περισσότερες τέχνες: με τον τρόπο αυτό, περνούμε από τα πολύτομα μυθιστορήματα στα κείμενα μπονσάι, από την έντυπη στη διαδικτυακή λογοτεχνία (Νικολαΐδου & Γιακουμάτου, 2002).

Το 2013-14 εφαρμόστηκε, για μια ακόμη φορά (Νικολαΐδου 2012) αλλά πιο εκτεταμένα και σε περισσότερες σχολικές τάξεις, η χρήση των ΤΠΕ και της δημιουργικής γραφής για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας και την παραγωγή προσχεδιασμένου προφορικού και συνεχούς γραπτού λόγου στο Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Οι συγκεκριμένες δραστηριότητες εφαρμόστηκαν σε σχολικές τάξεις που οι μαθητές τους είχαν προκύψει από κλήρωση (2011-2014, συνεπώς αποτελούσαν *mutatis mutandis* τυχαίο μαθητικό δείγμα, <https://sites.google.com/site/symmalthetes2t/home>) και σε σχολική τάξη που οι μαθητές της είχαν προκύψει από τις α' εξετάσεις που δόθηκαν για την εισαγωγή των μαθητών στα ΠΠΣ (2013-2014, <http://a2gymnasiou.blogspot.gr/> , κατασκευή-διαχείριση Γ.Σ. Ρουβάς).

Στη διάρκεια των σχολικών ετών 2011-12, 2012-13, 2013-14 οι μαθητές αξιοποίησαν τις ΤΠΕ για την παραγωγή συνεχούς γραπτού λόγου, πολυτροπικών κειμένων, βίντεο, αλλά και την παρουσίαση των εργασιών τους στο πλαίσιο των ομαδικών ή ατομικών δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής. Σε ορισμένα τμήματα, καθώς και στον Όμιλο της Δημιουργικής Γραφής του Σχολείου, ο οποίος αριθμεί τέσσερα τμήματα την τρέχουσα σχολική χρονιά (81 μαθητές, Δημοτικού, Γυμνασίου, Λυκείου, σε τρία τμήματα με ομοιογενή ηλικιακά μαθητικό πληθυσμό και ένα τμήμα με μικτό ηλικιακά μαθητικό πληθυσμό), οι εργασίες των μαθητών εκπονήθηκαν σε ψηφιακή μορφή, παρουσιάστηκαν ψηφιακά, συζητήθηκαν στην ολομέλεια και αναρτήθηκαν στις οικείες ιστοσελίδες (2013-2014 <http://dimgrafi.blogspot.gr/>, κατασκευή-διαχείριση Γ.Σ. Ρουβάς).

Ειδικότερα, στην ιστοσελίδα του Ομίλου Δημιουργικής Γραφής του Π.Π.Σ.Π.Θ. στεγάζονται οι ψηφιακές εργασίες που εκπόνησαν οι μαθητές των επιμέρους τμημάτων κατά το σχολικό έτος 2013-2014, αλλά και το αρχαικό υλικό του προηγούμενου σχολικού έτους, 2012-2013. Η χρήση της τεχνολογίας στην παρουσίαση των παραδοτέων των μαθητών και στη διάχυση των αποτελεσμάτων διδασκαλίας της δημιουργικής γραφής θέτει πληθώρα ερευνητικών και παιδαγωγικών ζητημάτων, κυρίως όσον αφορά στα μέσα που έχουν στη διάθεση τους οι μαθητές για τη συγγραφική διαδικασία. Οι μαθητές καλούνται να κατανοήσουν αρχικά ποια είναι τα χαρακτηριστικά των νέων λογοτεχνικών συμβάσεων στο πλαίσιο της ψηφιακής εποχής, αλλά και ποιες από τις νέες ψηφιακές φόρμες μπορούν να αναδείξουν τις συγγραφικές και αναγνωστικές τους αναζητήσεις, να διεισδύσουν στο νέο, διαδικτυωμένο αναγνωστικό κοινό.

Μια πρόκληση για διδάσκοντες και διδασκόμενους, η οποία αναδείχθηκε με την ψηφιακή ανάρτηση της λογοτεχνικής παραγωγής των μαθητών στο διαδικτυακό χώρο των Ομίλων, αποτέλεσε ο λογοτεχνικός (Νικολαΐδου, 2008) και ψηφιακός (Κουτσογιάννης, 2011) τους γραμματισμός, ώστε να μη δελεαστούν από τις εκδοτικές ευκολίες που παρέχουν οι ΤΠΕ. Εξάλλου, οι ΤΠΕ μπορεί να επιτρέπουν στο συγγραφέα να δημοσιοποιήσει ανά πάσα στιγμή το έργο του, αλλά δεν προσδίδουν σ' αυτό λογοτεχνική αξία. Μια τέτοια διαδικασία δεν είναι απλή, καθώς προαπαιτεί αναγνωστική σκευή και συγγραφικές γνώσεις, αλλά και ανάλογη τεχνογνωσία. Δεν καταργεί τους παραδοσιακούς τρόπους ανάγνωσης, συγγραφής και διδασκαλίας της λογοτεχνίας, οι οποίοι στηρίζονται στην έντυπη παράδοση του λογοτεχνικού κειμένου και της λογοτεχνικής παραγωγής, αλλά τους διευρύνει.

Διδάσκοντες και διδασκόμενοι καλούνται να ανταπεξέλθουν στις νέες απαιτήσεις που προκύπτουν από τα νέα ψηφιακά περιβάλλοντα συγγραφής και πρόσληψης της λογοτεχνίας, να υπερνικήσουν κινδύνους που ελλοχεύουν, αλλά ταυτόχρονα αποκτούν πρόσβαση σε ένα ισχυρό συγγραφικό και εκδοτικό εργαλείο. Έχουν πλέον τη δυνατότητα να απευθυνθούν σε περισσότερους ανθρώπους ευκολότερα και γρηγορότερα, να προβάλλουν το έργο τους, αλλά και να ενημερώσουν το αναγνωστικό κοινό προσφέροντας δείγματα του λογοτεχνικού λόγου τους. Κυρίως όμως η διαδικτυακή δημοσίευση προσφέρει το συγγραφικό δόλωμα αλλά και το επικοινωνιακό πλαίσιο για τη συζήτηση των μαθητικών δοκιμών στην ολομέλεια της τάξης και τη δυνατότητα για επάλληλες γραφές των μαθητικών κειμένων, με τη συνδρομή της μαθητικής κοινότητας, που είναι παρούσα και συζητά ζωντανά - αλλά και της εικονικής που παρεμβαίνει με ασύγχρονη επικοινωνία.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΝΕΑ ΠΙΛΟΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Η αξιοποίηση των ΤΠΕ για τη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής προτείνει ένα διαφορετικό, διαδραστικό και δυναμικό, επικοινωνιακό μοντέλο συγγραφής και πρόσληψης της λογοτεχνίας. Η αξιοποίηση του επεξεργαστή κειμένου κατά τη συγγραφή ευνοεί τις διορθώσεις και τις επάλληλες γραφές, που είναι απαραίτητες για την κατανόηση του συγγραφικού μηχανισμού από τους μαθητές (Νικολαΐδου, 2008).

Σε συνδυασμό με τα παραπάνω και λαμβάνοντας υπόψη τα νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών για το Γυμνάσιο, βασικοί στόχοι της αξιοποίησης των ΤΠΕ για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας είναι:

- να διαμορφώσουν οι μαθητές μια διευρυμένη αντίληψη της ιστορικότητας των λογοτεχνικών θεμάτων και να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της λογοτεχνίας για την κατανόηση του κόσμου και του εαυτού τους (γνώση)
- να κατανοήσουν τη λογοτεχνική χρήση της γλώσσας και να αποκτήσουν μέσα από τη λογοτεχνία πολλαπλές γλωσσικές εμπειρίες (δεξιότητα)
- να αναπτύξουν αιτιολογημένη κριτική προσέγγιση των λογοτεχνικών έργων, να αποκτήσουν δηλαδή αισθητική εμπειρία (βιωματική προσέγγιση) (Rotry, 2001).

- να κατανοήσουν και να αποδεχτούν οι μαθητές τη σχετικότητα και την πολλαπλότητα των ερμηνευτικών προσεγγίσεων
- να είναι σε θέση να εντοπίζουν και να αναγνωρίζουν τις αξίες και τις ιδέες που ενυπάρχουν στα λογοτεχνικά κείμενα.
- να εξοικειωθούν οι μαθητές με διαφορετικά λογοτεχνικά είδη και να κατανοήσουν ότι αυτά ανταποκρίνονται σε διαφορετικούς σκοπούς και ιστορικές ανάγκες.
- να συνειδητοποιήσουν ότι τα λογοτεχνικά είδη διακρίνονται στη βάση συγκεκριμένων χαρακτηριστικών και κειμενικών συμβάσεων.

Βασικός στόχος, εξάλλου, των εργασιών (γραπτών και προφορικών, ομαδικών και ατομικών) που εντάσσονται στα νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών για το Γυμνάσιο είναι:

- να αποκτούν οι μαθητές ποικίλες δεξιότητες
- να αξιοποιούν τις ΤΠΕ (νέος γραμματισμός: ψηφιακή λογοτεχνία, υπερλογοτεχνία, δημιουργία πολυτροπικών κειμένων)
- να φέρουν το μαθητή σε ελεύθερη και ακολούθως δημιουργική επαφή με λογοτεχνικά έργα
- να καλλιεργούν την κριτική ικανότητα, τη φαντασία και τη δημιουργική ικανότητα του μαθητή
- να κάνουν τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν τη σχέση της λογοτεχνίας με την ανθρώπινη εμπειρία και, επομένως, τη σημασία της για την κατανόηση του κόσμου στον οποίο ζούμε και του εαυτού τους (Ροντάρι, 2003; Σουλιώτης, 2012; Toussenet, 1973).

Εντέλει είναι σημαντικό:

- να ξεκινούν οι μαθητές ως ερμηνευτές ενός κειμένου ή μίας ομάδας κειμένων (συναισθηματική και γνωστική προσέγγιση) και
- να γίνονται στη συνέχεια ερμηνευτές της ερμηνείας τους και της ερμηνείας των συμμαθητών τους (βιωματική αυτενέργεια)

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΥΝΕΧΟΥΣ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ: ΠΩΣ, ΠΟΥ ΚΑΙ ΜΕ ΠΟΙΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΙ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Η δημιουργική γραφή εντάσσεται στο Πιλοτικό Πρόγραμμα διδασκαλίας της Λογοτεχνίας ως προέκταση της μαθησιακής διαδικασίας, τόσο για την εμπέδωση του θεωρητικού πλαισίου, όσο και για τη διεύρυνση του. Οι προαναφερόμενοι στόχοι εκπληρώνονται, καθώς οι μαθητές από ερμηνευτές γίνονται δημιουργοί κατανοώντας και εφαρμόζοντας συγγραφικούς περιορισμούς και ακολουθώντας τα γνωρίσματα των γραμματειακών ειδών. Αν ανατρέξουμε στο αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών ανά τάξη, εντοπίζουμε πολλές δραστηριότητες δημιουργικής γραφής στη Β΄ Φάση (αναγνωστικό στάδιο) και στη Γ΄ Φάση (μετα-αναγνωστικό στάδιο) διδασκαλίας. Αναφέρουμε ορισμένες από αυτές ενδεικτικά.

- Μετάπλαση ιστοριών: αλλάζουμε το τέλος τους, το ύφος τους, τις μεταφέρουμε σε άλλη εποχή
- Συγγραφή φανταστικού κειμένου για το πώς θα ήταν το σχολείο τους στο παρελθόν ή πώς θα είναι στο μέλλον με ενδεχόμενες αλλαγές στη χρήση των χώρων, στην τεχνολογία
- Συγγραφή διαφορετικών κειμενικών ειδών με αφορμή τα κείμενα που διαβάστηκαν (λ.χ. ημερολόγιο, διάλογος, αφήγηση, γράμμα, ρεπορτάζ, διαμαρτυρία στον τύπο)
- Αναδιήγηση τμήματος της ιστορίας από την οπτική γωνία άλλου εφήβου ή ενήλικα
- Δημιουργία μιας σκηνής στην οποία ο αναγνώστης συναντιέται με τον ήρωα (π.χ. με μορφή συνέντευξης ή δραματοποιημένης αφήγησης)
- Γραφή ανάλογου κειμένου με βάση προσωπικές παρατηρήσεις από την καθημερινή ζωή
- Συγγραφή προσωπικών κειμένων (ημερολόγια, αυτοβιογραφίες, επιστολές) με εμπειρίες ετερότητας
- Συγγραφή κριτικής για θεατρική παράσταση
- Ταύτιση με έναν θεατρικό χαρακτήρα και συγγραφή προσωπικών κειμένων (ημερολογίου, επιστολής)
- Μετατροπή αφηγηματικού κειμένου σε θεατρικό και θεατρικού σε αφηγηματικό έργο
- Πρόσθεση ή αφαίρεση χαρακτήρων από θεατρικό έργο
- Συγγραφή θεατρικού μονόπρακτου

- Δημιουργία μίας σκηνής - συνάντησης με τον ήρωα του ποιητικού κειμένου που μας εντυπωσίασε περισσότερο (π.χ. με μορφή συνέντευξης, με στόχο τη διερεύνηση των παραμέτρων που οδηγούν στη συγκεκριμένη στάση ζωής ή στη διερεύνηση της συναισθηματικής κατάστασης του ποιητή που μιλά)
- Μεταφορά του αφηγηματικού κειμένου σε πολυτροπικό, π.χ. με μορφή τηλεοπτικού αφιερώματος ή τηλεοπτικής εκπομπής
- Προσθήκη και αφαίρεση σκηνών και χαρακτήρων από το κείμενο για ενίσχυση ή για εξάλειψη του χιουμοριστικού και σατιρικού στοιχείου
- Μετατροπή του κειμένου σε «σοβαρό»
- Δημιουργία χιουμοριστικών και σατιρικών κειμένων (πολυτροπικών, αφηγηματικών)
- Γραφή «οπισθόφυλλου» για την παρουσίαση ενός κειμένου
- Δραματοποίηση συγκρουσιακών καταστάσεων (εσωτερική σύγκρουση των χαρακτήρων, συνειδησιακά διλήμματα, καταπίεση των ατόμων από αυταρχικές εξουσίες)

Κάθε δραστηριότητα δημιουργικής γραφής προϋποθέτει ένα αναγνωστικό στάδιο, το οποίο προηγείται της συγγραφικής άσκησης. Οι μαθητές μελετούν κείμενα του είδους, του ύφους ή της τεχνοτροπίας που θα κληθούν να γράψουν. Αν συζητούμε τα ιδιαίτερα τεχνικά χαρακτηριστικά μιας κλειστής ποιητικής φόρμας, θα προηγηθεί η ανάγνωση εμβληματικών ή πρόσφορων θεματικά κειμένων του είδους. Γι' αυτό και ο εκπαιδευτικός που θα επιχειρήσει να αξιοποιήσει τη δημιουργική γραφή στη διδασκαλία του θα πρέπει να έχει αναγνωστική σκευή, έτσι ώστε να μπορεί να επιλέξει από το θησαυρό των λογοτεχνικών κειμένων εκείνα που πιθανώς θα ερεθίσουν τη φαντασία και την γλωσσική επινοητικότητα των μαθητών του. Ή εκείνα που ακουμπούν στην ανθρώπινη εμπειρία, με τρόπο που εξάπτει το αναγνωστικό ενδιαφέρον της ηλικιακής ομάδας, στην οποία απευθύνει την άσκηση (Νικολαΐδου, 2014).

Έτσι, λοιπόν, το στάδιο της συγγραφικής προετοιμασίας αφορά στην ανάγνωση της λογοτεχνίας ή, ακόμα, στη συνομιλία των τεχνών. Ένα καλλιγράμμα, ένας πίνακας, μια φωτογραφία, ένα μουσικό μοτίβο κ.τ.ό. μπορούν να αποτελέσουν εξίσου παραγωγικό συγγραφικό ερέθισμα. Στην περίπτωση αυτή, οι ΤΠΕ μπορούν να αξιοποιηθούν ιδιαίτερα (Νικολαΐδου, 2014). Η τεχνολογία έχει αναμορφώσει τα χαρακτηριστικά του αναγνώστη της λογοτεχνίας: τον τρόπο που διαβάζει, το τι διαβάζει, το πώς διαβάζει, το πότε, το πού. Στην ψηφιακή εποχή, ο αναγνώστης δε μελετά τόσο στις βιβλιοθήκες, όσο στο διαδίκτυο με εργαλείο του τον ψηφιακό αναγνώστη (e-reader). Δε συζητά για τη λογοτεχνία μόνο στις αναγνωστικές λέσχες, αλλά και στα λογοτεχνικά φόρουμ, σε ομάδες στο facebook. Δεν αναζητά βιβλία μόνο στα βιβλιοπωλεία, αλλά και στο ψηφιακά καταστήματα.

Το αναγνωστικό προφίλ των νέων ανθρώπων, που είναι εξοικειωμένοι με τα τεχνολογικά μέσα και αξιοποιούν στο έπακρο τις δυνατότητές τους, έχει αισθητά διαφοροποιηθεί από το αναγνωστικό προφίλ του μέσου αναγνώστη μερικές δεκαετίες πριν. Τα τελευταία χρόνια διαμορφώνεται μια γενιά multitasking αναγνωστών, η οποία μπορεί παράλληλα με την (ψηφιακή) ανάγνωση ενός κειμένου να κάνει ένα - δυο - τρία like στο facebook, να στείλει e-mail ή να twitάρει ένα απόσπασμα, το οποίο μόλις πριν λίγο διάβασε. Η τάση των νέων αναγνωστών να πηδούν από το ένα ενημερωτικό site στο άλλο, καθιστά, ιδιαίτερα για τον νεαρό αναγνώστη, δύσκολο το εγχείρημα της καταβύθισης στην ανάγνωση ενός μακροσκελούς και γραμμικά συντεταγμένου λογοτεχνικού κειμένου. Η σύγχρονη αναγνωστική συμπεριφορά παραπέμπει όλο και περισσότερο σε ξεφύλλισμα. Η συστηματική άσκηση στη δημιουργική γραφή αποκαλύπτει στους μαθητές τη χαρά της συγγραφής ενός (λογοτεχνικού) κειμένου, της κατασκευής ενός μυθοποιημένου κόσμου όπου τα πάντα μπορούν να συμβούν, αλλά και τη χαρά της ανάγνωσης της λογοτεχνίας ως τρόπου σύλληψης και ερμηνείας του κόσμου που μας περιβάλλει.

Έτσι, λοιπόν, αφού προηγηθεί η ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων και η εστιασμένη συζήτηση στην τάξη, με αντικείμενο κάποια συγκεκριμένη συγγραφική τεχνική ή κάποιο αφηγηματικό τέχνασμα, ακολουθεί η άσκηση της δημιουργικής γραφής. Ο καθηγητής ορίζει με σαφήνεια τα ζητούμενά της. Οι μαθητές μπορούν να δουλέψουν ατομικά ή και σε ομάδες. Κάποια κείμενα, π.χ. οι θεατρικές σκηνές ή τα κινηματογραφικά σενάρια, ενδείκνυνται περισσότερο για ομαδοσυνεργατική δουλειά, κάποια λιγότερο. Οι μαθητές μπορούν, ίσως, να δουλεύουν ομαδοσυνεργατικά κατά τη συλλογή του συγγραφικού υλικού (για παράδειγμα, όταν συγκεντρώνουν υλικό για την κατασκευή του λογοτεχνικού ήρωα της ιστορίας τους ή για την περιγραφή ενός χώρου ή ενός αντικειμένου) και ατομικά κατά τη συγγραφή. Βέβαια υπάρχουν λογοτεχνικές φόρμες, όπως λ.χ. το στιχούργημα, το κόμικ ή η θεατρική σκηνή που ενδείκνυνται περισσότερο για την ομαδοσυνεργατική παραγωγή

κειμένου (Νικολαΐδου, 2014).

Το πιο σημαντικό στάδιο της δραστηριότητας είναι το τελευταίο: Η παρουσίαση και η συζήτηση των μαθητικών δοκιμών στη σχολική τάξη. Εκεί οι μικροί συγγραφείς παρουσιάζουν τα κείμενά τους στην ολομέλεια και οι ΤΠΕ αναδεικνύονται σε πολύτιμο εργαλείο, ελέγχου, επαναγραφής και παρουσίασης του κειμένου αλλά και συνομιλίας των τεχνών. Ακολουθεί συντονισμένη συζήτηση, με στόχο να εντοπιστούν τα σημεία που με μικρές αλλαγές λέξεων στον συνταγματικό ή τον παραδειγματικό άξονα, μικροαλλαγές της δομής ή άλλες γλωσσικές ή αφηγηματικές βελτιωτικές παρεμβάσεις (Νικολαΐδου, 2014)

Στο Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο της εφαρμογής των νέων Πιλοτικών Προγραμμάτων Σπουδών και των Ομίλων Δημιουργικής Γραφής δοκιμάστηκαν πολλά και διαφορετικά σχέδια μαθήματος και δραστηριότητες που συνδυάζουν τη δημιουργική γραφή και τις ΤΠΕ. Ενδεικτικά αναφέρουμε τρία σχέδια μαθήματος.

Το πρώτο σχέδιο μαθήματος «Ο λογοτεχνικός ήρωας» (Σοφία Νικολαΐδου 2013) διδάχθηκε στην Α΄ Γυμνασίου σε σύνολο 25 μαθητών σε δύο (2) διδακτικές ώρες.

Στόχοι:

- Εξοικείωση με τον λογοτεχνικό ήρωα [και τον τρόπο κατασκευής του από το συγγραφέα].
- Ικανότητα χρήσης των δομικών συστατικών μίας ιστορίας, ιδίως των στοιχείων εκείνων που αφορούν την κατασκευή του λογοτεχνικού ήρωα
- Αξιοποίηση οπτικών και ψηφιακών ερεθισμάτων για την παραγωγή πρωτότυπου συγγραφικού υλικού. Εισαγωγή στη μυθοπλασία, με αξιοποίηση συγκεκριμένου οπτικού ερεθίσματος.
- Οπτικός και ψηφιακός γραμματισμός. Ανάγνωση και έμμεσος σχολιασμός οπτικών και ψηφιακών ερεθισμάτων.

Οι παραπάνω στόχοι σχετίζονται άμεσα με τους στόχους των νέων Προγραμμάτων Σπουδών για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας και συγκεκριμένα με τους ακόλουθους:

- Ανίχνευση της μυθοπλαστικής επέμβασης της λογοτεχνίας.
- Αφήγηση με τη συνδυασμένη χρήση λόγου και εικόνας και τη χρήση ΤΠΕ.
- Μετουσίωση και μεταφορά των συναισθημάτων σε νέο κείμενο κάθε είδους: πεζό, ποιητικό, δοκιμιακό, ζωγραφικό, μουσικό, δραματικό.
- Ανάπτυξη δεξιοτήτων εικονοποίησης και δραματοποίησης λογοτεχνικών κειμένων, και αντίστροφα, λεκτικοποίησης οπτικο-ακουστικών κειμένων.

Προαπαιτούμενα τεχνολογικά μέσα και διδακτικά μέσα για την υλοποίηση του σχεδίου μαθήματος:

- Βιντεοπροβολέας
- Ψηφιακές φωτογραφίες και ψηφιακά ερεθίσματα ειδικά επιλεγμένα για το θέμα
- Φύλλο σημειώσεων
- Φύλλο εργασίας με τη δραστηριότητα

Το δεύτερο σχέδιο μαθήματος «Από τη λογοτεχνία στα κόμικς και από τα κόμικς στα graphic novels» (Αλεξάνδρα Μαυρίδου 2013) διδάχθηκε στη Β΄ Γυμνασίου σε σύνολο 25 μαθητών σε 4 διδακτικές ώρες. Εστιάζει στην κατανόηση και εξέλιξη ενός λογοτεχνικού είδους ορμώμενο από σχετική επισήμανση του Προγράμματος Σπουδών που παρατίθεται: «Το νέο ΠΣ συνιστά τη χρήση μιας ποικιλίας κειμένων, κάποια από τα οποία μπορεί να προέρχονται από τα σχολικά ανθολόγια, μαζί με ολόκληρα λογοτεχνικά βιβλία, αλλά και άλλα είδη «κειμένων» τα οποία, ευρισκόμενα στις παρυφές της λογοτεχνίας, κτίζουν ένα γόνιμο διάλογο μαζί της, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να ελκύσουν τους νεαρούς αναγνώστες και να τους ασκήσουν σε νέους γραμματισμούς (visual, media, computer literacy), όπως κόμικς, κινηματογραφικές ταινίες, τραγούδια». Στο συγκεκριμένο σχέδιο μαθήματος αξιοποιείται τόσο η δημιουργική γραφή, όσο και η χρήση ΤΠΕ.

Στόχοι:

- Κατανόηση των βασικών στοιχείων ενός λογοτεχνικού είδους (χαρακτήρες, θεματολογία, πλοκή, αφηγηματικές τεχνικές κ.τ.λ.), τόσο στο πλαίσιο της παραδοσιακής λογοτεχνίας, όσο και στο πλαίσιο των κόμικς και graphic novels.
- Αναζήτηση, εντοπισμός και σχολιασμός λογοτεχνικών και αφηγηματικών στοιχείων σε κόμικς και graphic novels.
- Κατανόηση της εξέλιξης από τις παραδοσιακές λογοτεχνικές φόρμες στα graphic novels τόσο στο πλαίσιο της παραδοσιακής λογοτεχνίας, όσο και στο πλαίσιο των κόμικς και graphic novels.

- Οπτικός και ψηφιακός γραμματισμός των μαθητών
- Κατανόηση των κωδίκων αφήγησης των κόμικς και graphic novels (ηχητικοί, οπτικοί, ψυχολογικοί), όπου υπάρχει αλληλεπίδραση λόγου και εικόνας και κριτική αντιπαράθεσή τους με τις αφηγηματικές τεχνικές διαφόρων παραδοσιακών λογοτεχνικών κειμενικών ειδών, όπου κυρίαρχο συστατικό της αφήγησης είναι ο λόγος.

Προαπαιτούμενα τεχνολογικά μέσα και διδακτικά μέσα για την υλοποίηση του σχεδίου μαθήματος:

- Φύλλα σημειώσεων/ Φύλλα εργασίας/ Φύλλα δραστηριοτήτων
- Βιντεοπροβολέας/ Διαδίκτυο
- Λογισμικά κόμικς
- Διαδραστικός πίνακας

Το τρίτο σχέδιο μαθήματος «Εισαγωγή στη μυθιστορία» (Ρουβάς 2013) διδάχθηκε στον Όμιλο Δημιουργικής Γραφής σε σύνολο 27 μαθητών σε 4 διδακτικές ώρες και περιελάμβανε τη χρήση ΤΠΕ και της θεωρίας παιγνίων, με στόχο μια πρώτη επισκόπηση των βασικών συστατικών ενός μυθιστορήματος (χρόνος, χώρος, χαρακτήρες και πλοκή) και της αλληλεπίδρασης τους.

Στόχοι:

- Κατανόηση των βασικών συστατικών ενός μυθιστορήματος και της αλληλεπίδρασης τους κατά το σχεδιασμό της πλοκής
- Άσκηση στην κατασκευή λογοτεχνικών χαρακτήρων, στην ονοματοδοσία τους και στην ύφανση της πλοκής

Προαπαιτούμενα τεχνολογικά και διδακτικά μέσα για την υλοποίηση του σχεδίου μαθήματος:

- Διαδραστικός πίνακας
- Λογισμικό SMART Notebook
- Χάρτες εκτυπωμένοι σε χαρτί μεγέθους A3
- Μινιατούρες - πιόνια λογοτεχνικών ηρώων

Το διδακτικό σενάριο πραγματοποιήθηκε ως εξής:

- Σύντομη εισήγηση γύρω από την τέχνη και τεχνική της συγγραφής
- Επιλογή τεσσάρων λογοτεχνικών ηρώων και σκιαγράφιση του προφίλ τους
- Επιλογή σκηνικού από προσχεδιασμένους χάρτες
- Χωρισμός σε ομάδες των τεσσάρων και μοίρασμα χάρτη και πιονιών
- Κατασκευή ιστορίας και παρουσίαση της στην ολομέλεια
- Συγγραφή

Αν θέλαμε να αποτυπώσουμε το παιδαγωγικό όφελος από την αξιοποίηση της δημιουργικής γραφής σε συνδυασμό με τις ΤΠΕ στη σχολική τάξη, θα σημειώναμε τα εξής:

1. Η δημιουργική γραφή, όπως και οι ΤΠΕ, λειτουργούν ως δόλωμα για τους μαθητές και τη διδασκαλία. Οι μαθητές εργάζονται με περισσότερο κέφι, το κλίμα της τάξης αλλάζει, αναλαμβάνουν συγγραφικές πρωτοβουλίες, ενδιαφέρονται με πιο ουσιαστικό τρόπο για την πρόσληψη των κειμένων τους. Οι μαθητές ανακαλύπτουν στην πράξη πως ένα κείμενο δε γράφεται άπαξ και εγκαταλείπεται. Οι επάλληλες γραφές αποκτούν νόημα, οι διορθώσεις το ίδιο (Νικολαΐδου, 2013α; 2013β).

2. Η διδασκαλία της δημιουργικής γραφής, όπως και η αξιοποίηση των ΤΠΕ για την παραγωγή λόγου, ανακατανέμουν τις παγιωμένες ισορροπίες σε μια σχολική τάξη και αφήνει ν' ακουστούν όλες οι φωνές. Οι μαθητές με τις υψηλότερες σχολικές επιδόσεις δε γράφουν, αυτονοήτως, τα καλύτερα κείμενα. Μαθητές που λειτουργούσαν πιο περιθωριακά στο μάθημα αποκτούν φωνή και ακροατήριο. Σ' αυτήν την ιδιότυπη δημοκρατία των κειμένων, το καλογραμμένο, ιδίως το εμπνευσμένο, κείμενο δέχεται την ενθουσιώδη υποδοχή όλων. Κι ας είναι γραμμένο από τον μαθητή του τελευταίου θρανίου, που έως τότε δεν άνοιγε το στόμα του (Νικολαΐδου, 2013β).

3. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα πιο θεαματικά αποτελέσματα σε σχέση με την παραγωγή γραπτού λόγου, παρατηρήθηκαν στους μαθητές με δυσλεξία, δυσορθογραφία ή χαμηλές σχολικές επιδόσεις. Αυτό είναι κάτι που θα πρέπει να μελετήσουμε μέσα στα επόμενα χρόνια: αν έχουμε πιο πυκνές καταγραφές, θα μπορέσουμε ίσως να ελέγξουμε κατά πόσο η δημιουργική γραφή μπορεί να αξιοποιηθεί συστηματικά ως διδακτικό εργαλείο σε παρόμοιες περιπτώσεις (Νικολαΐδου, 2013β; 2014)

4. Η δημιουργική γραφή σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των ΤΠΕ για την παραγωγή λόγου, εισάγουν μια καινοτόμα αντίληψη για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας, αλλά και τη διδασκαλία

γενικότερα. Οι μαθητές επεξεργάζονται και αξιοποιούν τις εμπειρίες και τις γνώσεις τους, για να αποτυπώσουν τον κόσμο που τους περιβάλλει. (Νικολαΐδου, 2013α; 2013β; 2014).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Είναι δεδομένο ότι οι λέξεις θα παραμείνουν στο επίκεντρο της λογοτεχνίας και της διδασκαλίας της - και πώς θα μπορούσε να γίνει αλλιώς; Ποιες από τις νέες συγγραφικές και αναγνωστικές συνήθειες που εισάγουν οι ΤΠΕ θα καταφέρουν να επιβιώσουν μόνιμα να φανεί. Πάντως, Δημιουργική Γραφή και ΤΠΕ αναδεικνύονται ως δύο καινοτόμα και εν πολλοίς συμπληρωματικά εργαλεία για την παραγωγή συνεχούς γραπτού λόγου στη σχολική αίθουσα. Τα παιδιά γράφει: μεγάλο κέρδος, σε μια δύσκολη εποχή.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Κουτσογιάννης, Δ. (2011). Εφηβικές πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού και ταυτότητες, Θεσσαλονίκη, ΚΕΓ.
- Κουτσογιάννης Δ., Παυλίδου Μ., Χαλυσιάνη Ι.(2011). Μελέτη για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: γενικό πλαίσιο και ιδιαιτερότητες, ΚΕΓ.
- Κουτσογιάννης, Δ. (2008). Επιμόρφωση εκπαιδευτικών στη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διδακτική Διαδικασία, Επιμορφωτικό υλικό για την Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης, Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02. Πάτρα: ΙΤΥ.
- Νικολαΐδου, Σ. (2014). Η δημιουργική Γραφή στο Σχολείο (επιμέλεια), Μεταίχμιο (υπό έκδοση).
- Νικολαΐδου, Σ. (2013) (α). Πώς έρχονται οι λέξεις. Τέχνη και τεχνική της δημιουργικής γραφής, Μεταίχμιο.
- Νικολαΐδου, Σ. (2013) (β). Η Δημιουργική Γραφή στο Σχολείο. Τα παιδιά γράφει: Πλαίσιο εφαρμογής, διαπιστώσεις και παραδείγματα, 1^ο Διεθνές Συνέδριο Δημιουργική Γραφή, Αθήνα 4-6 Οκτωβρίου 2013, συνδιοργάνωση: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή, Π.Μ.Σ. Δημιουργική Γραφή και Ελληνοαμερικανικών Εκπαιδευτικό Ίδρυμα – Κολλέγιο Αθηνών, Κολλέγιο Ψυχικού
- Νικολαΐδου, Σ. (2008). Λογοτεχνία και Νέες Τεχνολογίες. Από τη θεωρία στη διδακτική πράξη, Αθήνα, Κέδρος.
- Νικολαΐδου, Σ. & Γιακουμάτου, Τ. (2002). «Η λογοτεχνία μπροστά στην πρόκληση του διαδικτύου: Μια μελέτη της αναγνωστικής συμπεριφοράς του κοινού απέναντι σε ένα λογοτεχνικό υπερκείμενο». Διαδίκτυο & Διδασκαλία.
- Νικολαΐδου, Σ. & Γιακουμάτου, Τ. (2001). Διαδίκτυο και διδασκαλία, Κέδρος.
- Σουλιώτης, Μ. (2012). Βιβλίο του Εκπαιδευτικού, Σουλιώτης, Μίμης και ομάδα εργασίας (2012), Δημιουργική Γραφή, Οδηγίες πλεύσεως, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Κύπρος.
- Σουλιώτης, Μ. (1995). Αλφαβητάριο για την ποίηση, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Γ. Δεδούση
- Ροντάρι, Τ. (2003). Γραμματική της φαντασίας, Εισαγωγή στην τέχνη να επινοείς ιστορίες, μετάφραση: Γιώργος Κασαπίδης, Μεταίχμιο.
- Balanskat, A. (2009). Study of the impact of technology in primary schools: Synthesis Report, European Schoolnet.
- Balanskat, A., Blamire, R., Kefala, S. (2006). A review of studies of ICT impact on schools in Europe, European Schoolnet.
- Baron, N. (2008). Always on: Language in an Online and Mobile World. Oxford: Oxford University Press.
- Higgins, S., Beauchamp, G., Miller, D. (2007). Reviewing the literature on interactive whiteboards, *Learning, Media and Technology*, Vol. 32, No. 3, pp. 213-25.
- Istance, D. & Kools, M. (2013). OECD Work on Technology and Education: innovative learning environments as an integrating framework. *European Journal of Education*, Vol. 48, No. 1, pp. 43-57.
- Passey, D. & Higgins, S. (2011). Learning platforms and learning outcomes – insights from research, *Learning, Media and Technology*, Vol. 36, No. 4, pp. 329-333.
- Rotry, R. (2001). Redemption from Egotism. James and Proust as spiritual exercises”, *Telos*, 3:3
- Street, B. (2000). New Literacies in theory and practice: What are the implications for language in education? *Linguistics and Education*, Vol. 10, No. 1, pp. 1-24.

- Toussenet (1973). *Correspondance*, Gallimard, τομ.1,σελ.336-337.
- Trucano, M. (2005). *Knowledge Maps: ICT in Education*. Washington, DC: infoDev / World Bank; Ανακτήθηκε στις 2 Φεβρουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://www.infodev.org/en/Publication.8.html>
- Underwood, J., Banyard, P., Betts, L., Farrington-Flint, L., Stiller, J., Yeomans, S. (2009). *Narrowing the Gap: A Literature Review*. Becta; Ανακτήθηκε στις 1 Φεβρουαρίου 2014 από τη διεύθυνση dera.ioe.ac.uk/1433/1/becta_2010-narrowingthegap_litrev.docx.
- Wastiau, P., Blamire, R., Kearney, C., Quittre, V., Van de Gaer, E. & Monseur, C. (2013). *The Use of ICT in Education: a survey of schools in Europe*. *European Journal of Education*, 48 (1), σελ. 11-27.